

CEL, del ll. CAELUM id. □ 1.ª doc.: orígens (*Homilies*, etc.).

«Una sement cadeg prob de la via e fo calzigad' e ls ocells del cel mengaren aquella sement», f° 2v22. La forma *ceel* que apareix sovint en Muntaner (ed. Casacuberta) no és més que una ultracorrecció merament gràfica, causada pels mots com *feel*, *veent*, *real*, on cap a les darreries del S. XIV ja es pronunciava *fel*, *vent*, *ral*, tot persistent, però, els escribes a grafiar *feel*, *veent*, *real*. Una espècie de salubre rep entre els pescadors el nom figurat de *cel*, per la forma hemisfèrica, com la meitat d'una bola, que té la xarxa de malla d'aquest ormeig, comparada a la volta dels cels: no és solament dels dialectes oriental i mall. (*AlcM*, § IV), sinó també valencià: al Palmar de l'Albufera l'usen per agafar els llobarros a la Sequiota (1962).

DERIV.: *Celatge* [escr. Renaix.; no Lab., però *DAG*. com a mot de mariners]. *Celeste* [S. XIV, *AlcM*; *celest*, Ausiàs], pres del ll. *caelestis* id.; però han estat més usuals diverses formes derivades, sobretot *celestial*, que ja figura a les *Homilies*, f° 3r11; «Natana anà a l'esgleya pregar la celestia regina que li acabtàs gràcia ab son Fill», Lluïll (*Blanq.*, *NCl.* 1, 129.19); «ha feytes les taules següents ab les quals --- se poden saber los moviments dels corsos celestials», S. XIV, pròleg del *Tractat d'Astrologia* de Gilbert i Corsuno; també *celesti* 'celestial', 'divinament bell' (*Fiameta*) i més generalment *blau celesti* o simplement *celesti* 'blau cel' [1363-S. XV: una dotzena d'exs., Alart, *Inv-LLC* i *AlcM*].¹

En llatí clàssic CAELĒSTĪA, plural neutre de l'adj. *caelestis*, es troba especialment aplicat als 'cossos i fenòmens del cel', per ex. ja en Ciceró; almenys en part deu ser abreviació de *caelestia signa*; d'ací amb tractament semi-culte del grup *strī*, i parcialment amb metafoia, el cat. *celistia* 'el firmament estelat, la claror nocturna dels astres' [cf. Spitzer, *NphMgn.*, 1913, 157ss.] [«la llum escassa que despedeixen les estrelles», Lab. 1839]; «los ulls a l'estelada, dalt, part dament la pensa, / cantava ell las *celistias* y l'auba clarejant», *Atl.* VI, 15b (aquest ja en l'esbós de 1867): ús plural minoritari; «la dona és el cel blau, i els seus ulls són la claror de la *celistia*», Coromines;² el primer d'usar-ho fou Lluïll, si bé en l'acc. etimològica 'les estances o indrets de dalt al cel', i encara sense metafoia: «la vostra sancta humanitat és, Sényer, en laibirana *celestia* unida e engranada ab la vostra gloriosa deïtat» (*Cont.*, 150), i amb aquesta pronúncia ho localitza Ga. Girona a la «Vora d'Aragó».³ Pot ser un mer duplicat morfològic d'aquest mot (*celista* masculinitzat per influència de *ventet*, *griso*, etc.), *celiste* 'humitat i frescor de la nit', 'celistia', mall., segons els diccs. Engegual i Tarongí, i més generalment *celistre* (r repercussiva) mall. general (*BDLC* XIII, 1922, 194; *BDC* II, 79; i *AlcM*) amb el sentit de 'vent molt fred i penetrant'; glaçat al ll. *sidus* 'constellació', gall. *sieiro* «aire fríu noroeste» (Sarmiento, *Cat. V. Gall.*, 185v), que en altres parlars gallecs i portuguesos significa 'intempèrie', 'congelació dels dits, els llavis',

etc., provinent de SĪDĒRĒŪS, veg. *DECH*, s. v. *sideral*; *RLus.* XI, 53; *REW*, 7902.

Cèlic [Lab. 1839]: «en la rossor d'aquella testa de *cèlics* ulls y llabis verginals», «*cèlic* com la llum dels estels, com la rossor de l'auba ---», *MGenís Aguilar, Julita*, pp. 76, 77; «a sos fills d'un *cèlic* esdevenir penyora», *Atl.* x; «vora una cinta de blanca arena / que besa una aigua de *cèlic* blau, / grans pins hi vesen, a copa plena, / olor de bàlsam, / ombra serena, / remor suau: / O dolç estatge de bellesa i pau!», Costa i Ll., *Cala Gentil* v. 2; *Urvaç* i *Pururavaç* tornen de la selva al palau de Benares «muntats en *cèlica* carrossa», *Kalidassa-Coromines, Vikramorvaç*, acte IV. + *Sobrecel* m. pall. 'el sostre' (Tor, 1932).

CPt.: *Celobert* 'pati interior' [1660, *DTO.*: «*cel ubert*: impluvium», *celubert* Lacav.]; en els Pirineus urgellesos ha passat a designar una obertura diferent en les cases pageses, espècie de finestral grandios, típic del país, com un *gajal* però més gros encara, a manera de terrassa coberta en el pis de dalt i oberta del costat solei, dins de la qual es fan feines domèstiques i s'hi guarda ferramenta i eines domèstiques i rurals (Arcavell, 1936; Krüger, *HPyr.* A, 1, 160). *Cel-ras*: calc recent del cast. *cielo-raso* (Belv., 1803), encara posa *celorràs* i c. 1700 s'usà la forma *cielo-raso* en català, *DAG*). *Cel-torretes*.

¹ En llatí clàssic, de *caelum* es va formar un derivat en *-ülēs* com a nom de color, dissimilant *l* en *r-l*: *caerülēs*, si bé és blau fosc, blau marí, més aviat que blau cel. Rarament s'ha catalanitzat com a *ceruli* (només Ll. Riber, *AlcM*). Però degué usar-se viu en data remota en l'Alta Catalunya, judicant pel nom d'*Estanyserrull*, estany petit però blau i conspicu, en els pendents del Pui de Linya, damunt Espot (Vall d'Àneu). — ² *La Vida Austera* II, iv. La primera ed., p. 125, *celestia*, però no les altres, i és simple err. tip. (que ell mateix esmenà al marge; i també l'autògraf, comprovant, porta *celistia*).

³ Segons *AlcM* a Calaceit; mentre que Ga. Girona dona *celestia* com a propi del Baix Maestrat i Tortosa — forma, evidentment, alterada per influència dels abstractes en *-ia* (*la llunyania*). No assegurem que no hi hagi malentès en la dada accentual de Ga. Girona, perquè justament jo vaig anotar la pronúncia *la selistia* quasi allí mateix, a La Fatarella (1936) i, amb sentit ampliat, a ple dia: «llàstima que estiga núvol: si hagués fet *c.*, hauríem vist millor lo terme». Tanmateix el *DAG*. també trobava *celestia* a Belianes. La influència d'un quasi-sinònim en expressions poc vulgars com aquesta també fóra natural, cf. *celesteig* (influit per *centelleig*) que *AlcM* registra en Pascual Tirado.

CELAR, antiq., 'encobrir, amagar, tenir secret', del ll. CELARE id. □ 1.ª doc.: c. 1060.

En un jurament feudal mig en llatí: «ipsos secretos unde tu --- me comonràs --- *celar-los-t'ei* et ad ullum tuum dampnum no te-n descubrirei» (Bast-Bass., 459); Alart, *InvLLC*, cita d'un doc. semblant de 1088 la frase «que te-n *cel*», 'que je t'en tiene le secret', i en